

Затверджено Приймальною комісією
Львівської національної академії мистецтв
11 квітня 2016 р., протокол № 3
Голова Приймальної комісії
В.В. Одрехівський



ІСТОРІЯ МИСТЕЦТВА

Програма вступного випробування для вступників
Галузь знань 03 «Гуманітарні науки»
034 «Культурологія»
денна та заочна форми навчання

За ступенем «Магістр»

ПЕРЕДМОВА

Програма призначається для студентів, які отримали Освітньо-кваліфікаційний рівень „Бакалавр” і вступають на ОКР Магістр (спеціалізація мистецтвознавство).

Програма сформована на основі курсів „Історія українського мистецтва” та „Історія зарубіжного мистецтва”, прослуханих у повному обсязі протягом чотирьох років навчання. Студент при вступі у магістратуру повинен знати історію українського та зарубіжного мистецтва, еволюцію художніх стилів та напрямків тої чи іншої історичної епохи та країни, творчість видатних митців, найвизначніші пам'ятки мистецтва в межах вивченого на 1-4 курсах матеріалу. Студент повинен уміти проаналізувати мистецькі явища тої чи іншої країни, провести порівняльний аналіз мистецьких творів різних авторів та мистецьких шкіл, охарактеризувати мистецькі стилі, вказати їх найяскравіших представників, зробити мистецтвознавчий аналіз твору.

Програма містить список рекомендованої для підготовки до екзамену літератури.

Іспит оцінюється за дванадцятибальною шкалою і переводиться у 100-бальну (від 100 до 200 балів) за наведеною нижче схемою.

КРИТЕРІЇ ЕКЗАМЕНАЦІЙНИХ ОЦІНОК

Оцінювання результатів вступних випробувань з історії мистецтва здійснюється відповідно до вимог, які передбачені у вищій школі і включають комплексне врахування рівня знань, умінь та навичок вступників.

Оцінюється рівень виконання вступниками навчальних завдань, під час роботи над якими вони демонструють власне мистецтвознавче мислення: повноту, всебічність та логіку усних відповідей, відповідей на уточнюючі та додаткові питання.

При цьому враховується:

- розуміння вступниками взаємозв'язків між художніми стилями, уміння порівнювати, пояснювати, аналізувати, узагальнювати та критично оцінювати мистецькі твори;
- самостійність мислення;
- використання різних джерел знань, з розумінням їх особливостей, умінням їх характеризувати і оцінювати;
- правильність і достатність добору фактів для розв'язання поставлених завдань;
- чіткість і завершеність викладу;
- мовна грамотність.

Відповідно до рішення екзаменаційної комісії ЛНАМ відповіді вступників оцінюються 12 бальною системою. З предмету “Історія культури” шкала балів становить: 0 — 12. Залежно від знань, які показані абітурієнтами на вступному іспиті, їм виставляється відповідна кількість балів, виходячи з наступних критеріїв:

0-3

- немає знань більшої частини програмного матеріалу та головного фактичного матеріалу;
- немає розуміння ходу історичного розвитку культури в цілому і окремих його етапів;
- відсутнє розуміння художніх та стилевих закономірностей та взаємозв'язків;
- відповіді на питання білета, на додаткові чи уточнюючі питання безсистемні чи помилкові;
- відсутнє володіння необхідними для виконання завдання уміннями

4-6

- наявні знання основної частини програмного матеріалу, але питання розкриваються неповно, абітурієнт показує лише окремі знання і умінням;
- відповідь непослідовна, недостатньо самостійна, аргументація слабка, в її ході допускаються неточності і помилки;
- відповіді на уточнюючі і додаткові питання невпевнені;

- показано загальні знання з історії мистецтва, але є суттєві помилки в знанні фактичного матеріалу та висновках.

7-9

- знання в обсязі програми є глибокими, але абітурієнт має незначні ускладнення при використанні визначених програмою знань і умінь;
- наявне володіння методами аналізу мистецьких явищ, процесів, подій та окремих фактів, однак при доборі фактів припускаються незначні помилки;
- самостійно, логічно і послідовно здійснюються узагальнення та робляться висновки;
- показано знання основних джерел з історії мистецтва і вміння їх критично оцінювати;
- висловлюється власне ставлення, але в аргументації зустрічаються окремі неточності, мова добра.

10-12

- вільне володіння визначеними програмою знаннями уміннями;
- відповідь побудована на основі самостійного мислення;
- показано глибоке розуміння історії мистецтва в цілому, вміння аналізувати головні її етапи, окремі твори, та мистецькі процеси, правильно і в достатній кількості підібрано необхідні для відповіді факти;
- наявне вміння систематизувати знання, структурувати культурно-мистецький розвиток в цілому та окремі його етапи;
- показано вміння робити на основі історичного матеріалу обґрунтовані висновки та узагальнення;
- доведено вміння критично оцінювати культурно-мистецьку спадщину, висловлюється власне ставлення до мистецтвознавчого матеріалу;
- у ході відповіді застосовуються елементи культурного прогнозування;
- відповідь чітка і завершена, мова добра.

Схема оцінювання та переведення балів
за 100-бальною шкалою (від 100 до 200)

оцінка	За 12-бальною шкалою	Сума балів за 100-бальною шкалою оцінювання (від 100 до 200)
незадовільно	1	100
	2	108
	3	116
задовільно	4	124
	5	134
	6	144
добре	7	154
	8	163
	9	172
відмінно	10	181
	11	190
	12	200

МИСТЕЦТВО ПЕРВІСНИХ КУЛЬТУР НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Періодизація первісної культури. Сучасні теорії походження мистецтва. Пам'ятки мистецтва пізнього палеоліту (Мізинська стоянка, Святилище Кам'яна могила). Кераміка культур неоліту (буго-дністровська, дніпро-донецька). Трипільська культура IV – II тис. до н.е. та її мистецька спадщина. Типологія трипільської кераміки, символіка орнаменту. Мистецтво України доби бронзи. Художня культура: вироби з бронзи, монументальна кам'яна скульптура, кераміка).

МИСТЕЦТВО НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ СКІФО-САРМАТСЬКОГО ЧАСУ

Художня культура скіфів. Скіфська монументальна скульптура VII – IV ст. до н. е. Скіфська міфологія та її відображення у мистецтві. Художній метал скіфів. Кераміка скіфів. Пам'ятки мистецтва Малої Скіфії у Криму: архітектура, образотворче мистецтво.

МИСТЕЦТВО ДАВНІХ СЛОВ'ЯН

Пам'ятки художньої культури носіїв Зарубинецької та Черняхівської культур. Ювелірне мистецтво давніх слов'ян. Слов'янські ритуальні святилища, скульптурні зображення давньослов'янських ідолів.

МИСТЕЦТВО РУСИ-УКРАЇНИ X – XIII СТ.

Становлення культури Княжої доби. Запровадження християнства та його вплив на культурний процес.

Архітектура. Забудова та планування міст. Кам'яне храмове будівництво у Києві. Софійський собор у Києві як найяскравіший зразок давньоруської архітектури. Особливості архітектури Галицько-Волинського князівства.

Монументальне малярство. Мозаїки та фрески Софійського собору та Михайлівського Золотоверхого монастиря у Києві.

Скульптура. Шиферні рельєфні плити Києва та Чернігова. Скульптура давнього Галича.

Іконопис. Візантійські джерела іконописання. Особливості іконографії Богородиці, Ісуса Христа та святих. Іконописець Алімпій.

Книжкова мініатюра. Мініатюри “Остромирова евангелія”, “Ізборника Святослава”, “Кодексу Гертруди”.

Художня обробка металу. Золоті і срібні вироби, декоровані перетинчастою емаллю, філігранню, сканню, зерню.

УКРАЇНСЬКЕ МИСТЕЦТВО XIV – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XVI СТ.

Особливості формування українського мистецтва.

Архітектура і містобудування. Провідна роль оборонної архітектури XIV – XVI ст. Луцький, Кам'янець-Подільський, Хотинський замки, Білгород-Дністровська фортеця.

Живопис. Монументальний живопис України. Розписи Вірменського собору у Львові, фрески Горянської Ротонди. Твори українських живописців на території Польщі. Станковий живопис. Іконопис: осередки іконописання, провідні майстри.

Книжкова мініатюра. Мініатюри Пересопницького евангелія та Київської псалтирі.

УКРАЇНСЬКЕ МИСТЕЦТВО ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVI – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XVII СТ.

Архітектура. Планування та розбудова міст. Традиції народного будівництва та впливи ренесансної архітектури. Житлові будинки на площі Ринок у Львові. Ансамбль Успенської церкви у Львові.

Скульптура. Каплиця Кампанів і каплиця Боїмів у Львові – шедеври скульптурного різьблення. Скульптурні надгробки. Іконостасне різьблення.

Малярство. Поява живописних цехів. Монументальний живопис: розписи церкви в Лаврові, Святодухівської церкви в Потеличі. Станковий живопис. Іконопис: провідні осередки та майстри. Портрет другої половини XVI – першої половини XVII ст.

Декоративно-ужиткове мистецтво. Основні види, визначні пам'ятки. Ливарництво та ювелірна справа, гаптування.

УКРАЇНСЬКЕ МИСТЕЦТВО ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVII – XVIII СТ.

Специфічні риси українського барокового мистецтва.

Архітектура. Основні типи українського мурованого будівництва. Світські споруди (кам'яниця Лизогуба у Чернігові та Седневі, будинок ратуші в Бучачі). Культові споруди: типологія мурованого церковного будівництва.

Скульптура. Творчість львівського скульптора І.Пінзеля.

Малярство. Монументальний живопис: розпис Успенського собору Києво-Печерської Лаври, розписи Бернардинського костелу у Львові. Іконопис: майстри жовківського осередку. Розвиток портретного живопису. Типологія та своєрідність українського портретного живопису. Народна картина, її жанровий характер. Зображення козака – бандуриста («Козак Мамай»).

Графіка. Гравюри до панегіриків І.Щирського. Творчість Л.Тарасевича.

УКРАЇНСЬКЕ МИСТЕЦТВО ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XIX СТ.

Історико-культурні умови розвитку українського мистецтва. **Архітектура.** Утвердження стилю класицизму: періодизація, нові планувальні ідеї та їх втілення у регулярні забудови міст. Спорудження садибно-паркових комплексів: «Софіївка» в Умані, «Олександрія» у Білій Церкві.

Скульптура. Види скульптури: міський монумент, меморіальна та портретна скульптура. Скульптурні надгробки Г.Вітвера та Шімзерів на Личаківському цвинтарі у Львові.

Живопис. Визначна роль Т.Г.Шевченка у розвитку українського мистецтва. Романтизм у творчості Т.Шевченка. Живопис Т.Шевченка: автопортрети, «Катерина» та інші твори періоду до заслання. Львівські художники першої половини XIX ст.

Графіка Т.Шевченка: серія «Живописна Україна», сцени з життя казахського народу, серія «Притча про блудного сина» та графічні роботи пізнього періоду.

Декоративно-ужиткове мистецтво. Поява фарфорового виробництва. Художня продукція Корецького та Баранівського заводів.

УКРАЇНСЬКЕ МИСТЕЦТВО ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX СТ.

Історико-культурні умови розвитку українського мистецтва. **Архітектура.** Вплив технічного прогресу та впровадження в будівництво нових матеріалів та конструкцій. Будівлі оперних театрів у Львові, Києві, Одесі. Урбаністичні перетворення у центральній частині Львова.

Скульптура. Монументально-декоративна скульптура Львова.

Малярство. Формування засад реалізму в українському мистецтві. Українська природа у пейзажах С.Васильківського, П.Левченка. Розвиток портретного живопису, побутовий жанр.

УКРАЇНСЬКЕ МИСТЕЦТВО КІНЦЯ XIX – ПОЧАТКУ XX СТ.

Архітектура. Історичні стилі та сипсесія.

Скульптура. Монументально-декоративна скульптура. Творчість Л.Позена. Провідні скульптори Львова.

Живопис. Українське село у творах М.Пимоненка. Портрет у творчості О.Мурашка. Живопис на західних землях України. Творчість О.Новаківського, І. Труша, О.Кульчицької.

УКРАЇНСЬКЕ МИСТЕЦТВО 20-30-Х РОКІВ XX СТ.

Живопис. Мистецькі угруповання (АХЧУ, АРМУ, ОММУ). Формування української школи монументального живопису: діяльність М.Бойчука та його учнів. Твори А.Петрицького: «Інваліди» («Мати»), портрети видатних діячів української культури. Твори Ф.Кричевського. Живописці українського авангарду.

Скульптура. Пам'ятники Т.Шевченкові 1920-1930-х рр. в Україні. Творчість О.Архипенка. Творчість І.Кавалерідзе.

Графіка. Становлення національного стилю в українській книжковій графіці: Г.Нарбут, О.Кульчицька. Видатні майстри народної творчості К.Білокур, М.Примаченко.

МИСТЕЦТВО АНТИЧНОЇ ГРЕЦІЇ.

Періодизація давньогрецького мистецтва, характеристика періодів. Особливості ордерної системи в архітектурі. Типи давньогрецьких споруд. Ансамбль Афіського акрополя. Видатні скульптури Фідій, Поліклет, Пракситель, Скопас, Ліссіп. Художня культура доби еллінізму.

МИСТЕЦТВО СТАРОДАВНЬОГО РИМУ

Періодизація давньоримського мистецтва. Архітектура та планування міст. Особливості давньоримської скульптури: портрет, оповідальний рельєф, монументальна скульптура. Живопис: чотири стилі монументально-декоративного розпису.

Ранньохристиянське мистецтво та архітектура.

МИСТЕЦТВО ВІЗАНТІЇ

Періодизація візантійського мистецтва, характеристика періодів. Основні типи візантійської храмової архітектури. Іконопис та монументальний живопис.

Роль і значення візантійського мистецтва, його вплив на мистецтво західної Європи та Руси-України.

РОМАНСЬКЕ МИСТЕЦТВО

Архітектура. Забудова та планування міст. Типи романської храмової архітектури. Школи романської архітектури Франції. Монументально-декоративне мистецтво Франції.

ГОТИЧНЕ МИСТЕЦТВО

Періодизація, характеристика періодів.

Архітектура. Конструктивні особливості готичних храмів Франції та Німеччини. Монументально-декоративна скульптура Франції.

МИСТЕЦТВО ДОБИ ВІДРОДЖЕННЯ XV – XVI СТ.

Гуманістичні ідеали ренесансного мистецтва. Періодизація мистецтва Відродження.

Італія. Періодизація італійського ренесансного мистецтва, характеристика періодів. Провідні школи мистецтва та найвидатніші їх представники. Розквіт мистецтва Італії в період Високого відродження. Леонардо да Вінчі. Рафаель. Мікеланджело. Тиціан.

Нідерланди. Своєрідність трактування релігійних та світських сюжетів. Творчість видатних живописців Г. і Я. ван Ейків, І.Босха, П.Брейгеля Старшого.

Німеччина. особливості формування ренесансного мистецтва. Творчість А.Дюрера.

МИСТЕЦТВО XVII – XVIII СТ.

Італія. Стил бароко в архітектурі та мистецтві. Творчість Л.Берніні, Творчість Караваджо.

Класицизм в мистецтві Італії XVIII століття.

Фландрія. Творчість П.Рубенса, Я. ван Дейка.

Голландія. Творчість Рембрандта, Я. Вермеєра Дельфтського.

Іспанія. Творчість Д.Веласкеса.

Франція. Класицизм у творчості Н.Пуссена. Творчість Ж.Давіда.

МИСТЕЦТВО XIX СТ.

Романтизм як культурно-мистецький напрямок. Формування нових напрямків в образотворчому мистецтві другої половини XIX ст. Імпресіонізм. Постімпресіонізм.

Іспанія. Творчість Ф.Гойї.

Франція. Романтизм в творчості Т.Жеріко, Е.Делакруа. Реалістичні тенденції в творчості Г.Курбе, О.Дом'є. Ж.Мілле.

Творчість французьких художників-імпресіоністів К.Моне, О.Ренуара, Е.Мане та інших. Пошуки нових засобів виразності у творчості П.Сезана. Скульптор О.Роден. Французькі художники-постімпресіоністи.

МИСТЕЦТВО XX СТ.

Основні стилістичні напрями у мистецтві першої половини XX ст. Мистецтво європейського авангарду, його періодизація. Основні стилеві напрями та мистецькі угруповання.

Видатні митці XX століття: П.Пікассо, С.Далі, О.Архипенко. К.Малевич, П.Мондріан, Д.Манцу.

Список рекомендованої літератури

1. Алпатов М. Всеобщая история искусств. – М., 1949.
2. Алпатов М. Итальянское искусство эпохи Данте и Джотто. – М., 1939.
3. Алпатов М. Этюды по истории западноевропейского искусства. – М., 1963.
4. Алпатов М. Архитектурный ансамбль Версаля. – М., 1940.
5. Алпатов М. Художественные проблемы итальянского Возрождения. – М., 1975.
6. Алпатов М. Этюды по истории русского искусства. В 2 тт. – М., 1976.
7. Альберти Л. Десять книг о зодчестве. – М., 1935 – 1937.
8. Арган Д. История итальянского искусства. В 2-х тт. – М., 1990.
9. Асеев Ю. Стили в архитектуре Украины. – К., 1989.
10. Асеев Ю. Стили в архитектуре Украины. – К., 1989.
11. Асеева Н. Украинское искусство и европейские художественные центры (к. XIX – нач. XX ст.). – К., 1989.
12. Бартев И. Основы архитектурных знаний для художников. – М., 1964.
13. Баткин Л. Леонардо да Винчи и особенности ренессансного творческого мышления. – М., 1990.
14. Баткин Л. О постмодернизме и «постмодернизме». Тридцать третья буква. – М., 1996.
15. Батраков С. Искусство и утопия. Из истории западной живописи и архитектуры XX века. – М., 1990.
16. Бенеш О. Искусство Северного Возрождения. – М., 1973.
17. Бернсон Б. Живописцы итальянского Возрождения. – М., 1965.
18. Блаватский В. Архитектура античного мира. – М., 1939.
19. Виппер Б. Искусство Древней Греции. – М., 1975.
20. Всеобщая история искусств. В 6-ти тт. Под общей редакцией А.Чегодаева. – М., 1956 – 1966.
21. Вуйцик В. Львівський Державний історико-архітектурний заповідник. – Львів, 1979.
22. Дворжак М. История итальянского искусства в эпоху Возрождения. В 2-х тт. – М., 1978.
23. Дворжак М. Очерки по искусству средневековья. – М., 1934.
24. Дмитриева Н. Краткая история искусства. Часть 1-2. – М., 1975.
25. Европейское искусство XIX в. – М., 1973.
26. Егорова К. Портрет в творчестве Рембрандта. – М., 1974.
27. Жаборюк А. Український живопис останньої третини XIX – початку XX ст. – К., 1990.
28. Жолтовський П. Монументальне малярство на Україні XVII – XVIII ст. – К., 1988.
29. Жолтовський П. Український живопис XVII – XVIII ст. – К., 1978.
30. Жолтовський П. Художнє життя на Україні в XVI – XVIII ст. – К., 1983.
31. Затенацький Я. Українське мистецтво першої половини XIX ст. – К., 1969.
32. Знамеровская Т. Х.Рибера. – М., 1982.
33. Ивбулис В. Модернизм – постмодернизм: идейно-эстетические поиски на Западе. – М., 1988.
34. Иконников А. Архитектура США. – М., 1979.
35. Ильин И. Постструктурализм. Деконструктивизм. Постмодернизм. – М., 1996.
36. Ильина Т. История искусства. Западноевропейское искусство. – М., 1989
37. Ильина Т. История искусств. Русское и советское искусство. – М., 1989.
38. История искусств стран Западной Европы от Возрождения до начала XX в. – В 2-х тт. – М., 1980.
39. История искусства зарубежных стран. В 3-х тт. – М., 1979.
40. Історія українського мистецтва. В 6-ти тт. Т.4 кн.1. – 1969.
41. Історія українського мистецтва. В 6-ти тт. Т.ІІ. – К., 1967.
42. Історія українського мистецтва. В 6-ти тт.. Т.4 кн.2. – К., 1969.
43. Історія українського мистецтва: У 6 т. – К., 1966-1970.
44. Історія української культури. – К., 2001.
45. Колпинский Ю. Искусство Эгейского мира и Древней Греции. – М., 1967.
46. Колпинский Ю. Образ человека в искусстве Возрождения. – М., 1967.
47. Кривач Д., Стельмащук Г. Український народний одяг XVII – початку XIX ст. в акварелях Ю.Глоговського. – К., 1988.
48. Лазарев В. История византийской живописи. В 2-х тт. – М., 1947 – 1948.
49. Лобановський Б., Говдя П. Українське мистецтво другої половини XIX – початку XX ст. – К., 1989.
50. Логвин Г. Украинское искусство X – XVIII вв. – М., 1963.
51. Логвин Г., Міляєва Л., Свенціцька В. Український середньовічний живопис. – К., 1976.
52. Любимов Л. Искусство Древнего мира. – М., 1980.
53. Любимов Л. Искусство Западной Европы: Средние века. Возрождение в Италии. – М., 1982.
54. Любченко В. Львівська скульптура XVI – XVII ст. – К., 1981.
55. Ляковская О. Французская готика XII – XIV вв. – М., 1973.
56. Малицкая К. Испанская живопись XVI – XVII вв. – М., 1947.
57. Мацюк О. Замки і фортеці Західної України. – Львів, 1997.
58. Міляєва Л. Стінопис Потелича. – К., 1969.
59. Міляєва Л., Логвин Г. Українське мистецтво XIV – першої половини XVII ст. – К., 1963.
60. Модернизм. Анализ и критика основных направлений. – М., 1987.
61. Музеи Ватикана. Рим. – М., 1974.
62. Муратов П. Образы Италии. – М., 1994.

63. Нариси з історії українського мистецтва. – К., 1966.
64. Німенко А. Пам'ятники Тарасові Шевченку. – К., 1969.
65. Німенко А. Українська скульптура другої половини XIX – початку XX ст. – К., 1963.
66. Овсійчук В. Архітектурні пам'ятки Львова. – Львів, 1969.
67. Овсійчук В. Класицизм і романтизм в українському мистецтві. – Львів, 2001.
68. Овсійчук В. Українське мистецтво другої половини XVI – першої половини XVII ст. – К., 1985.
69. Овсійчук В.А. Класицизм та романтизм в українському мистецтві. – К., 2001.
70. Овсійчук В.А. Українське мистецтво другої половини XVI – першої половини XVII ст. – К., 1985.
71. Памятники истории и культуры. – М., 1985.
72. Популярная художественная энциклопедия. В 2-х тт. – М., 1986.
73. Райс Д. Искусство Византии. – Лондон, 2002.
74. Ралле А. История архитектуры XX в. – К., 1986.
75. Ревалд Д. История импрессионизма. – М., 1961.
76. Ревалд Д. Постимпрессионизм. – М., 1962.
77. Рейнгард Л. Современное западное искусство. Борьба идей. – М., 1983.
78. Ренессанс. Барокко. Класицизм. – М., 1966.
79. Ротенберг Е. Искусство Италии 16 - 17 вв.: Микельанджело, Тициан, Караваджо. – М., 1989.
80. Ротенберг Е. Рембрандт Гермес ван Рейн. – М., 1966.
81. Рубан В. Український портретний живопис другої половини XIX – початку XX ст. – К., 1986.
82. Рубан В. Український портретний живопис першої половини XIX ст. – К., 1984.
83. Рутенбург В. Титаны Возрождения. – Л., 1976.
84. Саваренская Т. Западноевропейское градостроительство XVII – XIX вв. – М., 1987.
85. Свенціцька В., Сидор О. Спадщина віків. – Львів, 1990.
86. Скульптура Древней Эллады. – М., 1963.
87. Словарь античности. – М., 1989.
88. Степовик Д. Українське мистецтво першої половини XIX ст. – К., 1982.
89. Трегубова Т., Мих Р. Львів. Архітектурно-історичний нарис. К., 1989.
90. Трегубова Т., Мих Р. Львів. Архітектурно-історичний нарис. – К., 1989.
91. Українське барокко та європейський контекст. – К., 1991.
92. Український авангард 1910-1920-х років: Альбом / Авт.-упоряд. Д.Горбачов. – К., 1996.
93. Федорук О. В колі традицій та авангарду. – К., 1995.
94. Фергюсон Д. Християнський символізм. – М., 1998.
95. Холмогорова О. Соц-арт. – М., 1994.
96. Художественный язык средневековья. – М., 1982.
97. Шрамкова Г. Искусство Возрождения. Италия, Нидерланды, Германия, Франция. – М., 1977.
98. Шукурова А. Архитектура Запада и мир искусства XX века. – М., 1990.
99. Энциклопедия. Искусство XX в. – М., 2003.
100. Яворская Н. Современная французская живопись. – М., 1987.
101. Яковлев Е. Искусство и мировые религии. – М., 1985.